

АЗОРАНЫ ТАЛЕНТ

Памяці Максіма Танка

Дваццаць гадоў прамінула пасля таго, як пайшоў з жыцця (7 жніўня 1995 г.) выдаўчы беларускі паэт, грамадскі і дзяржаўны дзеяч, акадэмік НАН Беларусі Максім Танк (Яўген Іванавіч Скурко). Гэта была ўнікальная асоба ва ўсім грамадска-культурным развіцці Беларусі. М. Танк характарызаваўся надзвычай рэдкімі душэўна-чалавечымі якасцямі: яго вызначалі шчырасць і дабрадушнасць, высакароднасць і сціпласць, сумленнасць і адказнасць.

Колькі разоў ён мне гаварыў пра тое, што хоча перапісаць паэму "Нарач", бо яна яму не ўдалася, перапрацаваць многія свае вершы, бо яны слабыя. І гэта пры тым, што паэму "Нарач" высока ацанілі айчынная і замежная крытыка і літаратурнае ўстава, а пра такія "слабыя" вершы маглі б толькі марыць многія сучасныя беларускія паэты. Яўген Іванавіч неаднаразова адзначаў, што я перахваліў яго ў сваёй манаграфіі "Максім Танк і сучасная беларуская лірыка". І гэта ў той час, калі кнігу ў цэлым вельмі прыхільна, без асаблівых крытычных заўваг прынялі нашы спецыялісты. А чаго варта ацэнка паэтам сваёй заходнебеларускай творчасці, дадзенай ім у дзённіках нататках "Лісткі календара". *"3 жэкам агледзеўся, што мне мінула 27 год! - запісаў ён 29 верасня 1939 года. - А ў мяне толькі некалькі зборнікаў вершаў, сярод якіх 75 працэнтаў слабых, 20 працэнтаў - сярэдніх і толькі 5 працэнтаў - добрых. Няма ніяк хваліцца"*.

М. Танк адмаўляўся ад усіх пасадак, якія яму прапанавалі: і ад пасады старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў, і ад пасады старшыні Вярхоўнага Савета БССР, і ад пасады віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук. Адмаўляўся таму, што хацеў засяродзіцца на творчай працы, якая прыносіла яму вялікае маральнае задавальненне. Аднак сціпласць, сумленнасць і адказнасць Танка высока цаніла рэспубліканскае кіраўніцтва і яму ў большасці выпадкаў удавалася пераканаць паэта ў неабходнасці згадзіцца з той ці іншай кадравай прапановай, а фактычна - з рашэннем зверху.

Будучы галоўным рэдактарам часопіса "Польмя", М. Танк заўсёды выкрэсліваў сваё імя ў матэрыялах, дзе яно фігуравала ў кантэксце пахвалы і кампліментару. Лічыў, што друкаваць іх у такім выглядзе - не вельмі этычна для кіраўніка выдання. Свае вершы ў часопісе паэт змяшчаў толькі раз на год, не часцей.

Ён саромеўся насіць свае дзяржаўныя ўзнагароды, саромеўся таго, што іх у яго шмат. Ніхто ніколі не чуў ад М. Танка, што ён з'яўляецца Героём Сацыялістычнай Працы, акадэмікам Акадэміі навук Беларусі. "Ён быў такі, - прызнаваўся падчас адной з нашых сустрэч і гутарак сын народнага паэта Максім Яўгенавіч, - што ніколі ўперад не палезе, ніколі сам дзесяці ў прэзідуме не сядзе. Гэта толькі калі абставіны вымагаюць, калі пранумараваныя месцы, з указаннем прозвішчаў канкрэтных асоб..."

Максім Танк неадной-

чы раіў мне пісаць не так пра яго, як пра некаторых іншых паэтаў Заходняй Беларусі, у прыватнасці, пра Валянціна Таўлая, Сяргея Крыўца, Ганну Новік, якіх несправядліва забылі, пра ўдзельнікаў народна-вызвольнага руху, людзей таленавітых, сумленных і ахвярных. Ён вельмі клапаціўся пра тых, з кім некалі разам уваходзіў у літаратуру, з кім працаваў у камуністычным падполлі. Пра заходнебеларускіх падпольшчыкаў ён заўжды гаварыў цёпла, прачула, нават сентыментальна. Было бачна (ды ён і не хааў гэтага), што яны для паэта - дужа дарагія людзі.

Паказчыкам падкрэсленай сціпласці паэта з'яўляецца тое, што ён прасіў пахаваць яго не ў Менску, а на Мядзельшчыне, на Слабадскіх могілках, дзе пахаваны яго бацькі, родныя і блізкія. У тастаманце ён прасіў хаваць яго без ордэнаў, музыкі і прамой, не ставіць на магільні помніка, не надаваць яго імя ўстановам і мясцінам.

У школу ён пайшоў у бежанстве ў Маскве. Вывучаючы расейскую мову і літаратуру, палюбіў творы Пушкіна, Някрасава, Гогаля, Горкага, некаторых іншых пісьменнікаў. Вярнуўшыся з уцякацтва, працягнуў вучобу ў польскіх пачатковых школах: спачатку ў Шклёнікава, пасля ў Сватках. Тут ён пазнаёміўся з польскай класікай - Міцкевічам, Славацкім, Сянкевічам, Ажэшкай...

Тое, што М. Танк пазнаёміўся спачатку з рускай літаратурай, затым з польскай і толькі пасля з беларускай, абвастрыла ў ім пачуццё нацыянальнага, якое прывяло яго ў шэрагі актыўных удзельнікаў народна-вызвольнага руху ў Заходняй Беларусі. Малады Яўген Скурко вучыўся ў чатырох гімназіях, аднак ніводнай з іх не закончыў: Вілейскую расейскую закрылі польскія ўлады, з Радашковіцкай беларускай і Віленскай беларускай ён быў адлічаны за непадпарадкаванне адміністрацыі і ўдзел у забастовачным руху пратэсту, а падчас навучання ў Віленскай расейскай паэта-пачаткоўца непасрэдна ў класе арыштавала польская паліцыя і кінула ў Лукішкі.

Антыномы і парадоксы жыццёвага лёсу Максіма Танка заключаюцца ў тым, што ён быў народным паэтам БССР, акадэмікам Акадэміі навук Беларусі, аднак не толькі не меў вышэйшай адукацыі, але і закончана сярэдняй.

М. Танк працаваў інструктарам ЦК камсамолу Заходняй Беларусі, неаднаразова арыштоўваўся польскай дэфензівай і знявольваўся ў турму. У гады вайны служыў у франтавым друку, паскорана адаптаваўся да новых для яго савецкіх грамадска-сацыяльных умоў і парадкаў. У пасляваенны перыяд Максім Танк працаваў на адказных дзяржаўных пасадах. На працягу 18 гадоў (з 1948 па 1966) паэт кіраваў

Марка Рэспублікі Беларусь да 100-годдзя М. Танка

вядучым беларускім літаратурна-мастацкім часопісам "Польмя", на працягу 24 гадоў (з 1966 па 1990) узначалі ваў на той час вельмі аўтарытэтную, сацыяльна значную арганізацыю - Саюз пісьменнікаў Беларусі. 24 гады (з 1947 па 1971) ён з'яўляўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР, 20 гадоў (з 1969 па 1989) - дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР. М. Танк працаваў старшынём Вярхоўнага Савета БССР VI і VII скліканняў (1963 - 1971).

Такой жыццёвай біяграфіі не мае ніводзін пісьменнік у гісторыі новай беларускай літаратуры.

Сінтэз рэдкага чалавечага характару і яркага мастацкага таленту, а таксама ўнікальнай жыццёвай біяграфіі абумовіў вялікі творчы здабыткі Максіма Танка.

Выхад першага зборніка вершаў "На этапах" (1936), дарэчы, адразу канфіскаванага польскай паліцыяй, зрабіў М. Танка зоркай першай велічыні на небасхіле паэзіі Заходняй Беларусі. Духоўна-мастацкая свядомасць паэта актыўна сваялася балючай думкай пра зняволены родны край, спакутаную зямлю, прыгнечаны і занябаны беларускі народ:

*Хто пачуў
тваю песню жалезную,
Хто астрожню
скаргу пачуў?*

*Беларусь,
твае далі бязмежныя
ўскалыхнуць сваёй песняй хачу!
("Хто пачуў тваю
песню жалезную...")*

Ідэйна-эстэтычныя пошукі маладога М. Танка вызначаліся экспрэсіўнасцю светаадчування, свежасцю і вострыяй мыслення, рамантызаваным выяўленнем суролага рэалізму часу.

Паэзія М. Танка 1930-х гадоў - гэта паэзія чорных скіб, шурпатах далоняў, незагойных ран, паэзія гневу і бунту. Характэрная летуценнасць, душэўная высакароднасць спалучаліся ў ёй з унутранай адмабілізаванасцю, наступальнай бескампраміснасцю, балючым драматызмам.

Вялікае месца ў творчасці М. Танка належала такім ёмістым сацыяльна-маральным катэгорыям, як матчына песня, родныя загоны, мур і краты,

вясна-перамога, звон кайданаў і інш. Яны ўвасаблялі характэрныя рысы грамадскага жыцця Заходняй Беларусі, духоўна-сацыяльнай свядомасці народа. Гэтыя катэгорыі раскрывалі вызначальныя асаблівасці беларускага нацыянальнага лёсу.

Але на поўную сілу творчай індывідуальнасць Максіма Танка раскрылася ў пасляваенны перыяд.

У 1960 - 1980-я гады паэт сцвердзіў у беларускай літаратуры такія ідэйна-мастацкія кірункі, як паэтызацыя спаконвечных зямных асноў народнага жыцця, духоўна-маральных каштоўнасцяў працоўнага асяроддзя, працы хлебароба, арагатага, сейбіта, філасофска-аналітычнае асэнсаванне складанай і супярэчлівай дыялектычнай прыватных з'яў і гістарычных прычына-выніковай сувязі асобы і грамадства, раскаванасць мастацкага мыслення, набліжэнне мовы паэзіі да мовы прозы, умоўна-асацыятыўная вобразнасць і інш.

Зборнікі вершаў М. Танка "Мой хлеб надзённы" (1962), "Плыток вады" (1964), "Перапіска з зямлёй" (1967), "Хай будзе святло" (1972), "Дарога, закаляханае жытам" (1976), "Прайсці праз вернасць" (1979), "За маім сталом" (1982) і іншыя вызначаюцца арганічным спалучэннем маштабнасці гістарычнага мыслення, шырыні духоўна-сацыяльных даялягдаў і пластыкі прадметнага аналізу, прыватнай канкрэтыкі з'яў і рэчаў. У іх філасофска-аналітычная медытацыя суседнічае з грамадзянска-патрыятычным характарам мастацкага дыскурсу, прамоўніка-публіцыстычны пафас дапаўняецца тонкай іроніяй і знішчальнай сатырай.

Зборнік вершаў паэта "Каб ведалі" быў адзначаны Дзяржаўнай прэміяй СССР (1948), зборнік "Мой хлеб надзённы" - Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Янкі Купалы (1966), а кніга паэзіі ў перакладзе на рускую мову "Нарочанские сосны" (Масква, 1977) - Ленінскай прэміяй (1978).

М. Танк пакінуў пасля сябе дзесяткі арыгінальных паэтычных кніг, кожная з якіх фактычна з'яўляецца этапнай у гісторыі беларускай літаратуры XX ст. Паэту належаць творы непрамінальнай красы і надзвычайнай эмацыянальнай сілы ўздзеяння: "Спатканне", "Паслухайце, вясна ідзе...", "Песня кулікоў", "Адказ", "Тры песні", "Родная мова", "Каб ведалі", "Люцыян Таполя", "Антон Нябаба", "Рукі маці", "Станцыя Княгініна", "Аве, Магія", "Мне здаецца" і іншыя. Без ніякіх сумненняў, яны зрабілі б гонар любой нацыянальнай культуры свету, упрыгожылі б любую, самую элітарную, анталогію. Вершы М. Танка перакладалі найлепшыя перакладчыкі. Яго кнігі выдаваліся ў Расіі, ва Украіне, у Прыбалтыцы, Польшчы, Балгарыі, Чэхаславакіі, Югасла-

віі, Кітаі і іншых краінах.

Каля дзесяці гадоў побач з Максімам Танкам, старшынём праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, першым сакратаром рэспубліканскай літаратурнай арганізацыі працаваў Ніл Гілевіч. У сваім артыкуле "Яму на нашай зямлі належыць вечнасць", прысвячаным развітанню з народным паэтам Беларусі, ён падкрэсліў: "Максім Танк - паэт несумненна ўсясветнага маштабу і значэння, і менавіта таму, што ён вялікі паэт беларускі, вялікі мастак слова нацыянальна. Кожны беларускі паэт, вядома ж, беларускі - і па мове, і зместам. Але, думаю, што пасля Купалы і Коласа ў найбольшай меры беларускім паэтам ёсць Максім Танк". І далей: "Не ведаю, у чыіх кнігах нашых сучаснікаў можна знайсці столькі Беларусі і беларускасці, можна так адчуць прыродны і векавечны дух нашай Бацькаўшчыны, як у ягоных. Яго неабсяжны свет паэзіі найпаўней увабраў у сябе ўсе фарбы і колеры роднай зямлі, водар і пах яе кожнай зёлкі-былінкі, звонны-перазвоны яе ручаёў-крыніц і шумы-пошумы яе бароў-лясоў, яе нарачанскіх сосен, гэтаксама як і ўсе адметнасці беларускай сялянскай хаты, беларускага вясковага і не толькі вясковага двара, беларускай нівы. Само сабою - і ўвесь водар, і ўсе фарбы-колеры роднага беларускага слова. А самае галоўнае - і ўсе думы працоўнага Беларуса, усе яго пачуцці і душэўныя клопаты, усе яго перажыванні, радасці і трывогі, драмы і трагедыі. Іншымі словамі - лёс беларускага народа, лёс Бацькаўшчыны. І пры гэтым - сучасны еўрапейскі ўзровень мыслення, высокая інтэлектуальнасць - у спалучэнні з традыцыйнай жыццёвай мудрасцю народных глыбін, чароўная святлынь няпісанай народнай маралі, людскасці і дабрыйні".

Максім Танк - класік беларускай літаратуры, выдатны еўрапейскі паэт. Ён належыць да ліку вельмі нямногіх нашых пісьменнікаў, каму магла быць прысуджана знакамітая Нобелеўская прэмія па літаратуры. Па сіле і размаху прыроднага дару, ідэйна-мастацкага мыслення, сцвярдзенні спаконвечных асноў народнага жыцця, па адмысловай якасці і самабытнасці рэалізацыі ў словы высокай эстэтыкі чалавечага духу Максім Танк не мае сабе роўных у беларускай паэзіі. Па гэтых асаблівасцях ён пераўзыходзіць многіх вядомых і аўтарытэтных еўрапейскіх пісьменнікаў.

Гэта быў дар ад Бога. Унікальны чалавек, непаўторны паэт, таленавіты арганізатар літаратурна-мастацкага працэсу, каларытная, дзяржаўная асоба. Ён жыў самымі светлымі думкамі і ідэямі, якімі можа жыць чалавек, і пакінуў яркі след у душах і сэрцах сваіх суайчынікаў, у гісторыі роднай Беларусі.

*Мікола Мікуліч,
кандыдат філалагічных навук,
загадчык аддзела ўзаемазвязей літаратуры
Цэнтра даследаванняў
беларускай культуры,
мовы і літаратуры
НАН Беларусі.*